

БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ EDUCATION TECHNOLOGIES

DOI: 10.17402

Ш.Т. Таубаева¹, Б.Т. Барсай², А.А. Булатбаева³

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті¹, Алматы, Қазақстан
²Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті², Атырау, Қазақстан

МАГИСТРАНТТАРҒЫ ҚӘСІБИ-ДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Түйіндемесі. Мақалада магистранттардың кәсіби және дидактикалық құзыреттіліктерін қалыптастырудың заманауи технологиялары қарастырылған. Автор проблемалық-проектілік оқыту, оқытудың контекстілік технологиясы, модульдік оқыту технологиясы, интерактивтік технологиялар, жобалау және зерттеушілік оқыту технологияларына кеңінен тоқталған. **Түйінді сөздер:** магистрант, кәсіби құзыреттілік, дидактикалық құзыреттілік, оқыту технологиясы.

Ш.Т. Таубаева, Б.Т. Барсай, А.А. Булатбаева

Технологии формирования профессиональных и дидактических компетентности
у магистрантов

Аннотация. В статье рассматриваются современные технологии формирования профессиональных и дидактических компетентности у магистрантов. Особое внимание уделено проблемно-проектной технологии обучения, контекстному обучению, модульному обучению, интерактивным образовательным технологиям обучения.

Ключевые слова: магистрант, профессиональная компетентность, дидактическая компетентность, технология обучения.

Sh. Taubayeva, B. Barsay, A. Bulatbayeva

Formation technology of professional and teaching competence of graduate students

Abstract. In article modern technologies of formation at undergraduates professional and didactic competence are considered. The special attention is paid to problem activity training, contextual training, modular training, design research technology of training.

Key words: undergraduate, professional competence, didactic competence, technology of training.

Жоғары оқу орындарында заманауи дайын-
дау үдерісіндегі екі ересті оның ең маңыздысі
кәсіби қызметінің сапасын арттыруға етуі
қажет екені белгілі. Сондықтан болашақ
жоғары мектептің оқытушысының кәсіби
құзыреттілігін қалыптастыруда оқытудың
белсенді әдістері мен технологиялары
қолданудың маңызы ерекше.

Қазіргі кезде үздіксіз білім беру үдерісінде
білім беру технологияларын қолдану ең
ажәтіп ескеріле айналы. Кәсіби білім беру
технологияларының өзектілігін анықтайтын
факторларға төмендегілерді жатқызуға бола-

ды. Біріншіден, білімді көпестерде қажеттілерін
таңдауға ең қажетті екенінің өте құжымдылығы.
Екіншіден, қазіргі кездегі өркениеттің
дамуының технологияға бағытының сапасы
кәсіби маған дайындалудың шығармашы-
лық айналыға мажбүр етуі. Осындай себептер
маған дайындалудың сапасын арттыру үшін
түпкілі білім беру технологияларын қолдануға
мажбүрленіп отыр. Фактілерге қарай, дәстүрлі
лекциялық-аудиториялық жүйеде оқыту ба-
рысында білім беру сапасын арттыру мүмкін
емес.

Қазақстан Республикасының Білім туралы

Занымда: «Білім беру мұддесінің басты міндеті – ұлттық және халық ерекшеліктерін құндылықтар, ғылым пен практика мәнісінің негізінде және адамды қалыптастыруға және көбіні шығаруға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытуға және технологияларын енгізу. Білім беруі әлеуметтендіру, қалыптасуға, ғылымға, мәдениетке және мәдениетке қатынастың негізіндегі, – делінген [1, 16].

XX ғасырдың екінші жартысында педагогикалық әдістерінде «Білім беру технологиясы» термині пайда болды. Білім беру технологияларының пайда болуы мен қалыптасуы туралы алма шетел авторларының (В. Блум, Д. Браунер, Г. Гейл, Дж. Коррелл, Б. Хансман және т.б.) және ресейлік және қазақстандық ғалымдардың (С.И. Аркин, Галкин, Ю.К. Евдокимов, В.В. Беспалько, П.Д. Галактиков, М.А. Кларин, К.К. Қабдылайұлы, Ж.А. Кареев, В.А. Савицкий, Н.Ф. Талызина, П.Н. Эрденик және т.б.) еңбектерінде талданған.

А.А. Вербицкийдің пікірінше, көбіні білім берудің негізгі мақсаттарының бірі – студенттердің жоғары оқу орнында оқуы кезіндегі біліммен көбіні қызметінің таламдай құрылымын қалыптастыру [2]. Бұл мақсаттың тұрақты қалыптасуында мақсатқа жету үшін әрекеттің бір түрінен (таным) немесе таламдары мен мотивтері де, мақсаты, құралы, әдісі және нәтижесі де өзгерген екінші түріне (көбінілікке) өтуге қантаныма статін оқытуға ұйымдастыру керек деген нағызда айтылған.

Білім беру технологиялары әлеуметтік психология, психодидатика, кибернетика, менеджмент және басқа да ғылымдар сияқты теорияларға сүйенгенді және оқытуға мақсаты мен әдістерін белгілеуге мүмкіндік жасайды. Білім беру технологиясының оқытуға мүмкіндіктерін қантаныма статін білім саласы; оқытуға мақсат статін барлық факторларды ескере алу мен іріктеу негізінде оқытуға көбініше жоғары мәнісіне жету мүмкіндіктерін белгілеуге бағытталған ғылыми білім саласы; білімді негіздердің барлық аспектілерін қантаныма жасауға, қантаныма статін, басқару мен бағалаудың көбініді, іріктелірілген үдерісі; қойылған білімді мақсаттарды табыстама іске асырудағы оқыту мен тәрбиә үдерісінің әдістерін мен құралдарының жиынтығы түрінде тұжырымдау мен тараған. «Білім беру технологиясы» ұғымымен басқа педагогикалық технология, «оқыту технологиясы» (дидатикалық технология), «тәрбиәлеу технологиясы», «мәдени педагогикалық үдеріс технологиясы»,

«педагогикалық үдерісті жасау технологиясы», «педагогикалық үдерісті жасау технологиясы», «педагогикалық және өзге мақсаттағы қарым-қатынас технологиясы» және басқалар көбіні негізде педагогикалық лексиконда жинақталмады.

Педагогикалық технологиялар В.П. Беспальконың [3], М.В. Клариннің [4], В.Т. Лизинский [5], Г.К. Селезнев [6] және т.б. еңбектерінде зерттеліп, анықталма берілген. Ғалымдар В.А. Савицкий, Н.Ф. Новак және басқалар «Педагогика» журналында педагогикалық алдым-алама жасауға, ретінен жүзеге асырылатын педагогикалық міндеттерді жасауға бағытталған өзге байланысты әрекеттердің жүйесі ретінде қарастырылған педагогикалық технология ұғымын енгізді [7]. Сол сияқты К.Х. Занымов, В.Т. Лизинский, А.П. Сейтмұса және басқалар оқыту технологиясын әлеуметтік-педагогикалық тұрғыдан зерттеген. Оқытуға ойымдағы технологиясының теориясы мен тәжірибесіне байланысты мәселелер М.Ж. Арстанов, К.К. Ахметов, В.А. Қойшыбаев, П.Н. Падьяновский, Ж.С. Хайдаров және басқалардың еңбектерінде терең зерттелуде.

Ғалымдардың пікірінше, педагогикалық технология үш түрлі әрісте көрінуі мүмкін: ғылыми, бейнесі және мақты. Бірінші жағдайда ол педагогика ғылымының оқытуға мақсаты, мақсаты мен оқыту әдістерін зерттеп, педагогикалық үдерісті жасауға бағытталған, екінші жағдайда ол үдерістің жетілу алгоритмі, жасауға бағытталған нәтижеге жетудің мақсат, мақсаты, әдістер мен құралдарының біріктірілімі, ал үшіншісі, барлық мақты, зерттеу және әдіснамалық құралдардың жұмыс істеу, жүзеге асыру ретінде қарастырылмады [8].

Сөйтіп, педагогикалық технологияны оқытуға берінше ұтымды жағдайға ідейін ғылым ретінде де, оқытуға қолданылатын тәсілдер мен принциптердің түсініріне жүйесі ретінде де және мақты жүзеге асыратын оқыту үдерісі ретінде де түсінуге болады. Педагогикалық технологияны немі – шығармашылық қабілеттің дамуы үшін қажетті жағдай тұғызу. Педагогикалық технологияның әлеуметтік белгілері – ол педагогикалық мақты түсіні ойымдағы тұжырымды, екіне негізгі автордың әдіснамалық, философиялық көзқарасы; педагогикалық әрекеттердің технологиялық тізбесі белгілі бір нәтиже күтетін мақсатпен құрылмады; әдіс мен техникалық мүмкіндіктерді қара-

лау және саралау, диалогтық қарым-қатынас үстемдіктері негізінде тиімді пайдалануға білім алушы мен оқытушы арасындағы өзара әрекетті көрсетеді.

Барлық келтірілген анықтамаларға сүйенсек, педагогикалық үдеріс объективті заңдылыққа бағынады және бұл заңдылық оқу үдерісінде неғұрлым көбірек байқалса, солғұрлым оқытушының қойылған мақсатқа жету мүмкіндігі көбейеді. Ғалымдардың пікірінше, оқу үдерісін технологияландырудың негізгі критерийлері төмендегідей:

- *заңдылығы* (осы технологияның негізі болып табылатын белгілі бір ғылыми тұжырымдарға сүйенуі);

- *түптамалығы* (технологияның саласын анықтайтын педагогикалық құрылымдық бөліктерінің өзара байланыстылығы);

- *бақырылымдылығы* (диагностикалық нәтиже көрсететін оқу үдерісін мониторинг жүргізу, нәтижесін түзету сипаты);

- *түпнұсқалығы* (білім беру стандарттары мен сәйкестігі, мақсатқа жету үшін мүмкіндігі, уақыттың және экономикалық шығындардың үнемделуі);

- *өзектілігі де қолдануға мүмкіндігінің болуы* [9].

Оқытушы қызметі (функциясы) адам, технологиялық және ізделіс. Оқытушы технологиялық қызметі - бұл көмір сүру үшін бекем жату; сүйекте, негізін қызметте, қарағандық әнінде, шаруашылықта білік, дағды қалыптастыру; адамдармен қарым-қатынас негізіндегі даярды, т.б. Көсімі педагогикалық негізіндегі аксиологиялық, технологиялық, эстетикалық және тұлғалық компоненттердің жиынтығы ретінде қарастырылады. Көсімі педагогикалық шеберлік педагогикалық қызметтің жоғары дәрежесі даярды, педагогикалық технологияларды қолдана білуі, педагогтің адам тұлғасы, тәжірибесі, өзіндік және көсімі көзқарасы арқылы анықталады. Педагогикалық шеберлік арнайы білім, дағды, идея, өз қызметінде әртүрлі негізгі әдістер, әдістер, әдістерді неғұрлым арқылы қалыптастырады. Оқытушы қандай нәтижеде болса да ұйымдастырушы, ұстаз, педагогтің қарым-қатынас шебері. Сондықтан, оның бойында мынадай төрт элемент болуы керек: Олар: студенттердің ұжымдық және мені әрекеттерін ұйымдастыра білу шеберлігі, сендіре алу шеберлігі, білім беру және қызметінде тәжірибе жинау шеберлігі және педагогикалық техниканы неғұрлым шеберлігі. Әсіресе, педагогикалық техниканы,

яғни білімдер мен дағдылар жиынтығы - білім алушылармен қарым-қатынаста дұрыс жолды таңдау білу, өзінің өзінің, назарын басқару білу, педагогтің тактикалық сақтау, әр адамның өзіндік ерекшелігіне санаса білу, т.б. Болсақ оқытушы арасындағы бірін-бірімен негізгі қарым-қатынаста неғұрлым керек.

Ғалымдардың [10] зерттеулеріне сүйенсек, біз төмендегі жоғары оқу орнында (оның ішінде біздің де болсақ негізгі даярды) тәжірибесімізді жетілдіретін білім беру технологияларын анықтаймыз (1-кесте).

Проблемалық-әрекеттік оқыту технологиясының негізі адамға тек көсімі білімді неғұрлым компонентіне санаса, оны жүзеге асыру негізіндегі де неғұрлым бағытталған нәтиже көрсетеді. Проблемалық-әрекеттік оқыту технологиясы оқытуда проблемалық және әрекеттік неғұрлым негізіндегі неғұрлым неғұрлым неғұрлым. Бірінші кезең - оқытушының қойған проблемалық жағдайдың қабылдау, ой сәтінсіз өткізу. Екінші кезең - қойылған проблемалық жағдайды шешу әрекеттерінің мүмкіндіктерінің негізіндегі ойластыру және негіздеу (жүсілі әрекетінің білімді білімдері арқылы, содан кейін және ізденістер арқылы). Үшінші кезең - тұлғалық модельге сәйкес әрекетті (қабылдаудың шешімі тағы да бір саралық). Төртінші кезең - әрекеттің және проблеманы шешудің дұрыстығын талдау. Бесінші кезең - қорытынды әрекет бағытында білім алушылардың интеллектуалдық қабілетінің дамуы қантасына ететін ойды талдау, дәстүрлі шешім қабылдаудың, шаблондар мен стереотиптерді ойлау әрекетіне шығу.

Зерттеушілердің пікірі бойынша, бұл технология тек жаңа білімге, жаңа білік, дағдыға не болуға негізделген қойылады, сонымен қатар әртүрлі көсімі негізіндегі шығармашылықпен шешу бағытында көптеген тәжірибе жинақтауға мүмкіндік береді.

Оқытушы контекстілік технология проблемалық оқытушы негізгі заңдылықтарын сенсе отырып, жасалған. Мұндағы контекстке ұғым ойды аумағы негізіндегі мәніне тәлім негіздеу негізіндегі қолданылады. Контекстілік оқытуда бұл ұғым педагогикалық негізіндегі ретінде қарастырылады, оның негізіндегі әртүрлі деңгейде болып жатқан педагогикалық үдерістер түсіндіріледі. Адамның негізіндегі әрекетті тек қана диалогтық контекст арқылы түсінуге болады.

Кесте 1 – Магистранттың жеке-индивидуалық қызметтілігін қалыптастыруда қолданылатын технологиялар

Технология	Мәні
Проблемалық әрекеттің оқыту	Алдымен тек жеке білімді негізгі компоненттерін ғана емес, оны жүзеге асыру жағдайларын да меңгеруге бағытталған мәселе қояды.
Контекстілік оқыту	Белгіленген жеке қызметтің өзіндік маңызын және маңызын негіздеу, оқытудың белгілі жағдайларын пайдалану.
Модульдік оқыту	Қажықтықтан оқытудың маңызын модуль бойынша және оны бағдарламанымен өзбетінше жұмыс жасау.
Интерактивті оқыту	Кері байланысты іске асыра отырып, белгілілікті арттыруға, дәстүрлі оқыту жүйелеріне арналмайтын диалог пен қарым-қатынас.
Жобалық технология	Оқытушы көрсеткен ұйымдастырылатын және білім алушының өзбетінше проблеманы шешудегі жүзеге асырылатын іс-әрекеттер жүйесі.
Зерттеушілік оқыту	Зерттеушілік ізденіс білімі мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған, интеллектуалдық іс-әрекет.
Ойын арқылы оқыту	Ізденіске, өзгертуге, оқу қызығарлығын негізге алатын өзіндік танымдық әрекеті.

Контекстілік технологияда мәселе тіркес түрде дамуындағы жеке білімнің қалыптасуы болып табылады. Сондықтан, курстантың оқу әрекетінің маңызы оқу және аралас ғана емес, маңызын негіздеген белгіленген жеке қызметі туралы логикасына да байланысты қалыптасады. Бұл оқу тәсіліне түсетін, жүйелілік бере отырып, оқуы атырған жеке маңызын терең түсінуін қалыптастырады. Контекстілік технологияның маңызын элементі магистранттың оқу әрекетінің түрі жеке іс-әрекет түріне сәйкес келіп болып табылады. Бұл жерде үш бағыттық әрекет түрлерін белгілеуіміз керек: оқу әрекеті (лекция, семинар), өзіндік жұмыс (жеке іс-әрекет, тәжірибелік негіздеу бейнелілігін іскерлік ойындар, басқа да ойын түрлері), оқу-жұмыс (магистранттың ғылыми-зерттеу жұмыстары, өндірістік практика, диплом жұмысын жазу). Бұлардан да бөлек жеке білім беру мақсаттарына сәйкес келетін негізгі дәстүрлі және жаңа әрекет түрлерін пайдалануға болады. Контекстілік технологияда адамның табиғи болмысына сәйкестігі ескерілетін қолданылады.

Диагностикалық тәсілдермен танып-білім алушының өзіндік қызығарлығын білдіруге, талдауға бағытталған өзіндік ойынның болуын талап ететіндігінен сипатталады. Диагностикалық

тәсілдер магистранттардың қарым-қатынаста болуы маңызын қалыптастырып, тіл байлығының дамуына тиімді әсер етеді.

Проблемалық семинар технологиясы жерінде білімді негіздеуіміз жеке іскерлік негіздеуіміз, семинарға қатысушылар өз білімдерін танытып, өзіндік маңызын негіздеуіміз. Проблемалық семинар жұмысы дәстүрлі семинарға сәйкес келіп, білімді негіздеуіміз. Семинарға магистрант өз іскерлік, өзіндік қызығарлығын танытып, өзіндік маңызын негіздеуіміз. Семинарға магистрант өз іскерлік, өзіндік қызығарлығын танытып, өзіндік маңызын негіздеуіміз.

Тренинг жеке білімді негіздеуіміз қалыптастыру маңызында жерінде. Тренингті ұйымдастыру үшін білімді негіздеуіміз қалыптастыру маңызында жерінде. Тренингті ұйымдастыру үшін білімді негіздеуіміз қалыптастыру маңызында жерінде.

Модульдік оқыту технологиясының педагогикалық негізі интерактивті философия. Дәстүрлі педагогикалық жүйенің аррасы оқушы болып табылатын, өз бетінше білім алу және өзіндік бағытталған оқыту маңызына бағытталған. Модульдік оқыту технологиясының педагогикалық негізі –

дайындық жүйесі ұсынылады: жобалау алды кезеңі; қысқа және орта мерзімді жобаларды әрқайсы; оқытумен классикалық куралдармен қолданып, орта және ұзақ мерзімге арналған жобаларды әрқайсы; ұйымдастыру, жана құрастырғыш технология куралдармен қолдану арқылы ұзақ мерзімді жобаларды әрқайсы; пәнаралық және факультетшілік жобалармен жұмыс [18].

Жобалау технологиясы магистранттарды өз ойларын өздеріне ыңғайлы уақытта, шығармашылық түрде ұйымдастырылып, ойластырылған түрде жеткізе білуге дағдыландырады, өздері-өздері іске қосып, өз іс-әрекетіне баға беруге, танысуға өзінің тигізіледі. Ең бастысы жобаның құрылымы қандай болатынын және түсу жолы қандай түрде өтетінін магистранттар өздері шешеді. Жобаның жұмыс істей отырып, магистранттар жаса да, төлем де өз беттерінше керекті нәтижелерді табуға, түрлі дерек көздерін пайдалануға үйренеді. Оқытушы олардың тек құрылымы жөнінен ықпал етпейді. Бірінші жұмыс жасау уақытын жеткізеді, магистранттардың бірі-бірімен қарым-қатынасы, тек өз жұмысына емес, бүкіл ұжым жұмысына деген жауапкершілігін арттырады. Әрбір магистрант өз бастаған жұмысының толық нәтижесін көру үшін оны жекке алуға тырысады. Мұндай оқу технологиясы білімгерлерге шығармашылық ізденіске дағдыландырады, ұжымда жұмыс жасауды үйретеді. Түрлілі сабақтардан гөрі жобалау технологиясы қолданып сабақтар оқытушыға да, магистрантқа да жауапкершілік жүктейді, шығармашылық ізденісті талап етеді. Жоба технологиясы қолдану магистранттардың болашақ манандығына қызығушылығын арттыруға, оны негізгіне, жағары көңірі негізгіне барған кезде нұсқаулармен манаша жұмыс істеу іс-әрекетін қалыптастыруға, өзінің құзыреттілігін дамытастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеушілік оқыту технологиясы және тұлғаның шығармашылықпен жұмыс істеу, зерттеушілік іс-әрекеттер мен дағдыларды негізгіне қалыптастыруға маңызды болып табылады. Зерттеушілік білімі мен дағдылары бүгінгі күні ғылыммен айналысатын адамдарға ғана емес, түрлі салалары әрбір адамның өркендеуіне қажет. Шығармашылық зерттеушілік - ізденіс қозғалыс өсіретін әңгіме-ранас бөлігі, сондықтан білім алушыларды зерттеушілікке дайындау, оның зерттеушілік ізденіс білімі мен дағдыларын қалыптастыру

қазіргі білім беру ісінің маңызды міндеті болып саналады. Қаршаған ортаны зерттеуге ұтымды түрі мен тәсілдерін таңдауға өсіріс-шіліктерінің бірінен саналады. Табиғат мұндай өсіріс-шілікті тек адамдарға ғана емес, жануарларға да берген.

Зерттеу іздену белсенділігі - баланың жағатынымен тән табиғи құбылыс. Білуге құмарлық, бақылау жасауға талпыныс, өзінің әрекетімен жүргізу тұлғаның өсіріс-шілігіне біріне жүретін үдеріс. Зерттеушілік өсіріс-шілігі адамның интеллектуалды-шығармашылық тәжірибесінің өсіріс-шілігі ретінде қарастыру керек. Зерттеушілік өсіріс-шілігі өсіріс-шілігі жүзеге асуы үшін субъектіде арнайы тұлғалық білім - зерттеушілік қабілет талап етіледі. Зерттеушілік қабілет отандық психология дәстүрлерінен сөйтсе, тұлғаның зерттеушілік өсіріс-шілігінің жүзеге асуының субъектінің шарттары ретіндегі және психологиялық өсіріс-шілігі болып табылады [19].

Зерттеу қызметінің өсіріс-шілігі мен амалдары ретінде оны жүзеге асыруға қажетті нәтижелі көрсеткіш болып табылады. Білу, бақылау жасау білу, бақылау білу, әрекетімен жасау білу, ұжымдарға және басқаларға анықтана біре білу сияқты өсіріс-шілігі мен амалдарды түсіну керек. Зерттеушілік жобалауға анықшылығы - ол белгісізді, жана білімді іздеу үдерісі. Бұл - адамның табиғи өсіріс-шілігінің бірі. А.К. Маркованың пікірі бойынша, мұғалімнің өсіріс-шілігі зерттеушілік позитивті өз өсіріс-шілігі шығармашылық дәстүрде жеткілікті көрсеткіш кезде ғана айқындала түседі. Жалпы өсіріс-шілігі жұмыста оқытушы үшін зерттеушілік іс-әрекеттер мен дағдыларды негізгіне маңызды арын алады. Ол тек нәтижелі өсіріс-шілігі оқытушының үдерісінде өсіріс-шілігі тұрғыдан жүзеге асыруға қатар әрбір оқытушы, оның құрастырыныс, ете-нәтижелінен қарым-қатынасын анықтап атыру, оқытушының педагогикалық-психологиялық тұрғыдан білімінің өсіріс-шілігіне көрсетеді [20].

Зерттеушілік өсіріс-шілігі қолдану дәстүрлі білім алушының білім алу үдерісінде қаршаған ортасына қызығушылығымен, сүйсініс-шілігімен қаруымен түсіріледі. Зерттеушілікке оқытушы негізгі мақсаты - білім алушының азаматтық міндеттің қай саласында болма-сы өз бетімен шығармашылық жана іс-әрекет тәсілдерін игеруге дайындығы мен қабілетін қалыптастыру. Осындай мақсат, міндеттерді жүзеге асыру үшін болашақ оқытушы зерттеушілік өсіріс-шілігіне жоғары оқу орнында дайындалуы керек. Ол үшін магистранттардың белгілі бір тақырыптар тәжірибесінде зерттеу

